

19.05.2014 elmler vusale

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ

BAKİ DÖVLƏT UNİVERSİTETİ

Sosial elmlər və psixologiya fakültəsinin
psixologiya ixtisası

Ümumi Psixologiya fənni üzrə

KURS İŞİ

“Diqqətin xüsusiyyətlərinin təlim fəaliyyətinin nəzərə alınması”
mövzusunda

Bakı – 2014

MÜNDƏRİCAT

| | |
|---|----|
| GİRİŞ..... | 3 |
| FƏSİL I. DIQQƏTİN PSIXOLOJİ MAHIYYƏTİ | |
| 1.1 Diqqət idrak proseslərindən biri kimi..... | 4 |
| 1.2 Diqqətin fəaliyyətinin xüsusiyyətləri..... | 7 |
| | |
| FƏSİL II. TƏLİM FƏALİYYƏTİNDƏ DIQQƏTİN XÜSUSİYYƏTLƏRİ | |
| 2.1 Diqqətin xüsusiyyətlərinin və növlərinin səciyyəsi..... | 12 |
| 2.2 Diqqətin inkişafında yaş xüsusiyyətlərinin rolu..... | 15 |
| NƏTİCƏ..... | 21 |
| İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT..... | 22 |

GİRİŞ

Psixologiyada diqqətin mövzusu ilə bağlı çoxlu sayda tədqiqatlar aparılmışdır. Bu tədqiqatlar həm diqqətin psixoloji , həm onun fizioloji əsasını, həm də növlərini və xüsusiyyətlərini araşdırmaqla məşğuldur. Bu tədqiqatlarda əsasən diqqət idrak prosesi kimi götürülmüş və onu bu aspektdə təhlil etmişdilər. Lakin sonralar bununla bağlı tədqiqatlarda fikir dəyişdirildi. Çünki diqqət digər idrak proseslərindən fərqli olaraq həmin idrak proseslərinə daxil olur və onların yaranmasında bilavasitə iştirak edir. Əgər bu aspektlərdən məsələyə baxsaq görürük ki, diqqət özü xüsusi bir proses olaraq idrak proseslərinin) yaranmasına şüurlu nəzarət edir. Diqqət fəaliyyət zamanı insanın idrak proseslərinə qoşulur, onların daha müvəffəqiyyətli cərəyanı üçün zəmin yaradır. Yəni diqqət psixi fəaliyyətin seçici səciyyə daşmasında ifadə olunur. Bu mənada diqqət cismin, hadisənin inikası olmayıb psixi fəaliyyətin obyektinin aydın, aşkar əks olunmasının təmin edir. Yeniyyətinin sosiallaşmasına istiqamətləndirən amillərin öyrənilməsi şəxsiyyətin mütəşəkkil formalaşmasını müəyyən edən amillərdəndir.

Tədqiqatçı metodikası: Aparılmış tədqiqatlardan yeniyyətə gənclərin həyatı təhlili metodundan, sorğularından istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın nəzəri və praktiki əhəmiyyəti. Aparılan tədqiqatlarda əldə edilmiş nəticələr yeniyyətlərin sosiallaşmasını istiqamətləndirən amillərin xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirməyə imkan verir. Bu bir sıra ümumi psixoloji biliklərin dərinləşdirilməsinə və genişləndirilməsidir.. Ona görə də tədqiqatın müddəalarından ümumi tədris prosesində, sosial psixologiyada və sosiologiyada istifadə olunması faydalı olar. Bununla bərabər tədqiqat işinin nəticələrinə psixoloqlar üçün elmi metodiki materialların hazırlanmasında, sosial psixoloji fəaliyyətin müxtəlif cəhətlərin araşdırmaqla məşğul olan elmi-tədqiqat müəssisələrinin mütəxəssislərinin tədqiqat işlərində istifadə oluna bilər. İşin strukturu: Buraxılış işi giriş, iki fəsil, nəticə və ədəbiyyat siyahısından ibarətdir.

FƏSİL I. DİQQƏTİN PSIXOLOJİ MAHIYYƏTİ

1.1 Diqqət idrak proseslərindən biri kimi

Diqqət idrak proseslərindən biridir. Lakin özünün ən başlıca xüsusiyyətinə görə diqqət idrak proseslərindən (məsələn, duyğu, qavrayış, hafizə, təfəkkür və s.) fərqlənir.

İdrak prosesləri cisim və hadisələri əks etdirirlər. biz bunu duyğu və qavrayış nümunəsində nəzərdən keçirmişik. Artıq bilirik ki, duyğular cisim və hadisələrin ayrı-ayrı keyfiyyət və xassələrini əks etdirir, qavrayış isə onların bütövlükdə inikasıdır. Bəs, diqqət nəyi əks etdirir?

Yuxarıda tanış olduğumuz “Şəlalə” misalını xatırlayaq. “Heyran-heyran şəlaləyə baxıram” ifadəsinin özünəməxsus psixoloji mənası vardır. “Baxıram” sözü ən azı iki psixi prosesi ifadə edir. Bu o deməkdir ki, mən şəlaləyə diqqət edirəm və onu qavrayıram. Şəlalənin bütün xüsusiyyətləri qavrayış surətində əks olunur. Diqqət isə bu zaman şüurun xüsusi aktivlik halı kimi özünü göstərir: diqqət yetirirəm, cismi yaxşı qavrayıram; diqqət yetirmirəmsə, onu pis qavrayıram və ya heç qavramıram. Eyni sözləri digər idrak prosesləri haqqında da demək olar. Onların məhsuldarlığı diqqətin səviyyəsindən bilavasitə asılıdır.

Kiçik bir misal. Taxtaya mıx vururuqsa, diqqətimizi ora cəmləşdiririk, qəflətən diqqəti yayındıran bir şərait yaransa, ya işi dayandıracağıq, ya da çaşıb çəkici əlimizə vuracağıq. İş nə qədər çətin və mürəkkəbdirsə o qədər artıq diqqət tələb edir. Deməli, diqqət fəaliyyət zamanı insanın idrak proseslərinə qoşulur, onların daha müvəffəqiyyətli cərəyanı üçün zəmin yaradır. Çünki bütün idrak prosesləri seçici xarakter daşıyır, müəyyən obyektə yönəlmiş olur. Odur ki, insan ona təsir edən cisim və hadisələrdən nəyi isə qavrayır, nəyi isə xatırlayır, onun haqqında düşünür. Bu zaman həmin cisim və ya hadisə onun diqqət obyektini təşkil edir. Deməli, insanın psixi fəaliyyəti həmin obyekt üzərinə cəmlənir, o başqa obyektlərdən seçilir, onlara nisbətən daha aydın, aşkar surətdə əks olunur. Yəni diqqət psixi fəaliyyətin seçici səciyyə daşmasında ifadə olunur. Bu mənada diqqət

19.05.2014 elmler vusale

cismin, hadisənin inikası olmayıb psixi fəaliyyət obyektinin (yəni, indiki anda şüurumuzun yönəlmiş olduğu obyektin) aydın, aşkar əks olunmasını təmin edir. Deməli, diqqətin əsas funksiyası insanın şüurlu fəaliyyətinin seçici xarakter daşmasını təmin etməkdir.

Beləliklə, aydın olur ki, diqqət idrak prosesləri kimi özünün xüsusi məzmununa malik olmasa da, onlının dinamik cəhətini təşkil edir. Diqqət bütün psixi proseslərə, o cümlədən hafizəyə sirayət edir.

İnsana potensial olaraq çoxlu sayda obyektləri müşahidə edə bilər, lakin öz fəaliyyətinə uyğun olan az sayda məqsəduyğun obyektləri seçərək qalanlarını ləngidir. İnsanda çoxlu sayda assosiasiyalar yaranır, lakin bunlardan çox azını, fəaliyyətin mahiyyətinə uyğun gələnləri saxlayaraq digərlərindən uzaqlaşır.

Lazımı informasiyanın seçilməsi, fəaliyyət proqramlarının seçici təminatı və bunların üzərində daimi nəzarətin qorunub saxlanması diqqət adlandırılır.

Şüurlu fəaliyyətin seçici xarakteri diqqətin mühüm funksiyası olub bizim qavrayışımızda, hərəkət proseslərdə, eləcə də təfəkkürümüzdə eyni dərəcədə təzahür edir.

Belə seçicilik olmasaydı qəbul olunmuş məlumat və ya informasiya elə çox və nizamsız olardı ki, heç bir fəaliyyəti həyata keçirmək mümkün olmazdı. Nəzarətsiz meydana gələn assosiasiyaların ləngiməsi olmasaydı, insanın qarşısına çıxan məsələləri həll etməyə yönəlmiş mütəşəkkil təfəkkürünün fəaliyyəti də mümkün olmazdı.

İnsanın diqqəti hansı faktorlarla müəyyən olunur? Şüurlu fəaliyyətin istiqamətini, habelə həcm və davamlılığını müəyyən edən, psixi proseslərin seçici xarakterini təmin edən amilləri 2 qrupa ayırmaq olar.

Birinci qrupa insana təsir edən qıcıqlayıcıların zahiri (xarici) strukturunu səciyyələndirən faktorlar, ikinci qrupa isə- subyektin özünün fəaliyyətinə aid olan (daxili sahənin strukturu) faktorlar aiddir.

Birinci qrupu təşkil edən faktorları subyektin xaricdən qavradığı qıcıqlar müəyyən edir; onlar diqqətin istiqamətini, həcmi və davamlılığını müəyyən edir, onu qavrayışın struktur faktorları ilə əlaqələndirir.

19.05.2014 elmler vusale

Bu qrupa aid olan birinci faktor qıcığın gücüdür (intensivliyidir). Əgər subyektə birinin intensivliyi (böyüklüyü, rəngi və s.) digərlərindən fərqlənən eyni, yaxud müxtəlif qıcıqlayıcılar qrupu təklif olunarsa, subyektin diqqəti məhz bu qıcıqlayıcılara yönələcəkdir. Təbii ki, subyekt zəif işıqlandırılmış otağa daxil olarsa, qəfildən yanan lampa onun diqqətini cəlb edəcəkdir. Bu zaman səciyyəvi olan odur ki, obyektə qavranılan sahədə gücünə görə bərabər intensivliyə malik olan qıcıqlar təsir etdikdə onlar arasında münasibət o dərəcədə müvazinətli olur ki, onların heç biri dominantlıq təşkil etmir, insanın diqqəti müvazinətsiz hal alır və diqqətin tərəddüdü meydana gəlir. Belə hallarda diqqət obyektində gah bir, gah da digər qıcıqlandırıcı dominantlıq təşkil edir. Yuxarıda struktur qavrayışın qanunlarını incələyərkən biz artıq belə “davamsız strukturları” misal gətirmişdik.

Diqqətin istiqamətini müəyyən edən ikinci xarici faktor qıcığın yeniliyi, yaxud digər qıcıqlardan fərqlənməsidir. Əgər insana yaxşı məlum olan qıcıqların arasından kəskin fərqlənəni, ya da qeyri-adisi, yenisi ortaya çıxırsa, o dərhal diqqəti özünə cəlb edərək xüsusi bələdləşmə refleksi doğuracaqdır. Məsələn tədqiq olunana eksperimentin birinci hissəsində eyni dairələrin içərisində olan fiqurlardan kəskin seçilən yeganə xaç təqdim olunur; eksperimentin ikinci hissəsində isə tədqiq olunana bir neçə sıra eyni xətlər, lakin bir sırada bu yeri başqalarından ayıran boşluq təqdim olunur; üçüncüdə isə eyni cür iri nöqtələr arasında onlardan seçilən bir zəif nöqtə təqdim olunur. Bütün qeyd edilən hallarda diqqətin fərqlənənə yönəldiyini görmək çox asandır. Bu fərqli “yeni” element digər adət edilmiş qıcıqlar kimi bəzən həmin fiziki gücünü saxlayır, bəzənsə öz intensivliyi ilə onlardan zəif belə ola bilər. Əgər adət edilmiş monoton təkrarlanan səs (məsələn motorun səsi) qəfildən kəsilsə, qıcığın yoxluğu diqqəti cəlb edən faktor kimi çıxış edə bilər.

Qeyd edilmiş hər iki şərt diqqətin istiqamətini müəyyən edir. Diqqətin həcmi müəyyən edən xarici faktorlar da vardır. Biz artıq yuxarıda qeyd etmişdik ki, ətraf mühitdən insana çatan qıcıqların qavranılması onun struktur təşkilindən asılıdır. Məlumdur ki, biz çoxlu sayda qaydasız səpələnmiş qıcıqları bir o qədər də

19.05.2014 elmler vusale

uğurla qavraya bilmirik, baxmayaraq ki, onlar müəyyən strukturda təşkil olunduqda rahatlıqla bunu həyata keçirə bilirik.

Qavranılan sahənin struktur təşkili bizim qavrayışımızı idarə etməyin, həmçinin onun həcmi genişləndirməyin ən müfəssəl vasitələrindəndir. Həmçinin qavranılan sahənin strukturunun psixoloji əsaslarla rəşional təşkili mühəndislik psixologiyasının ən vacib vəzifələrindəndir. Sürətli və yüksək sürətlə uçan hava laynerlərini idarə edən təyyarəçiyə çatan informasiya axınının təşkilinin rəşional formalarının təmin olunmasının nə qədər vacib olduğunu bilmək bir o qədər də çətin deyil.

Diqqətin istiqamətini və həcmi müəyyən edən sadalanmış bütün faktorlar subyektə təsir edən xarici qıcıqlayıcılara, başqa sözlə xarici mühitdən gələn informasiyanın strukturuna aiddir. İnsanın diqqətini elmi əsaslarla idarə etmək üçün bu faktorları nəzərə almaq olduqca vacibdir.

1.2 Diqqətin insanın həyat və fəaliyyətində rölü.

K.D.Uşinskinin sözlərilə desək, diqqət ruhumuzun elə yeganə qapısıdır ki, şüurumuzda olan hər bir şey mütləq buradan keçir. Ona görə də Uşinski müəllimlərə dərş zamanı şagirdləri həmin qapını açıq saxlamağa alışdırmağı məsləhət bilirdi.

Diqqətin əmələ gəlməsi üçün ilk növbədə obyektı ayırd etmək, onun üzərində mərkəzləşmək, başqalarından isə yayınmaq lazımdır.

Diqqət obyektı həm xarici aləm cisimləri, həm də insanın öz fikri, hissi, rəftarı, davranışı ola bilər.

Diqqətin insanın bütün fəaliyyət sahəsində böyük əhəmiyyəti vardır. Dəzğahda işləyən fəhlə diqqətsiz olduqda işləyə bilməz. Sürücü diqqətsiz olsa, çox ağır nəticələr verən qəzalar törədə bilər. Elə buna görə də K.D.Uşinsikin sözlərilə deyilsə, diqqət, ruhumuzun elə bir yeganə qapısıdır ki, şüurumuzda olan hər bir şey mütləq buradan keçir. Bu cəhət mürəkkəb psixi hadisə kimi diqqətin yerinə yetirdiyi funksiyaları aydınlaşdırmağa kömək edir. Diqqətin mahiyyəti, hər şeydən əvvəl, əhəmiyyətli, yəni, tələbatlarla bağlı, mövcud fəaliyyətə uyğun gələn təsirləri

19.05.2014 elmler vusale

seçməkdə, digər – ikinci dərəcəli, kənar təsirlərə isə əhəmiyyət verməməkdə təzahür edir.

Seçmə funksiyası ilə yanaşı olaraq idrak fəaliyyəti və ya davranış aktı başa çatana qədər diqqətin onların üzərində saxlanması da funksiyası vardır.

Diqqətin mühüm funksiyalarından biri də fəaliyyətin gedişini tənzim etmək və ona nəzarət etməkdir. Psixoloji ədəbiyyatda xüsusi olaraq qeyd edilən bu funksiyalar iki mühüm nəticə çıxarmağa imkan verir. Birincisi, diqqət mürəkkəb psixi proses kimi bütün psixi hadisələrə (sensor, mnemik, fikri və hərəkət proseslərə) nüfuz edir, onların fəaliyyətinin daha səmərəli olmasını şərtləndirir.

İkincisi, diqqət hadisəsi mühüm idrak prosesi olan hafizənin nəinki bir sıra ixtiyari proseslərinin mahiyyətini düzgün başa düşməyə, həm də onları məqsədəuyğun surətdə təşkil etməyə imkan verir. Bu cəhət genetik cəhətdən orqanizmin uyğunlaşma hərəkətlərini tənzim etməklə bağlı olmuşdur. Məlumdur ki, iki qrup amil psixi proseslərin seçiciliyini və istiqamətini təyin edir. (Bura eyni zamanda şüurlu fəaliyyətin həcmi və davamlılığı da daxildir).

Birinci qrupa insana təsir edən xarici qıcıqlayıcıların xüsusiyyətləri, ikinci qrupa isə subyektin özünün fəaliyyətinə aid olan amillər daxildir.

İnsan fəaliyyəti ya tələbat və ya motivlə təyin edilir və həmişə müəyyən məqsədə yönəlmiş olur. Əgər bəzi hallarda fəaliyyətin motivi kifayət qədər aydın dərk olunmasa da, onun predmeti ilə məqsədi aydın dərk olunur. Elə bununla da məqsəd onun həyata keçirilməsi üçün istifadə edilən vasitə və əməliyyatlardan fərqlənir. Nə qədər ki, ayrı-ayrı əməliyyatlar avtomatlaşmayıb, onların icrası diqqət tələb edir (məsələn, yazı maşınında ilk dəfə çap etməyi öyrənən adam əvvəllər hər bir hərfin yerini axtarır, ona gərgin diqqət tələb olunur). Bu proses avtomatlaşdıqdan sonra əməliyyatlar kifayət qədər aydın dərk olunmur, diqqətin ciddi nəzarəti olmadan da həyata keçirilir. Fəaliyyət avtomatlaşanda diqqət ayrı-ayrı əməliyyatlardan fəaliyyətin son məqsədinə keçir. Yəni diqqətin istiqaməti yerinə yetirilən fəaliyyətin müvəffəqiyyət dərəcəsindən asılıdır. Fəaliyyət müvəffəqiyyətlə icra olunub başa çatırsa əvvəlki gərginlik aradan qalxır. Əksinə, bitməmiş iş, yaxud tapşırığın müvəffəqiyyətsiz həlli gərginliyi artırır və diqqəti cəlb edir. Bu halda diqqət nəzarət mexanizmi kimi çıxış edir.

19.05.2014 elmler vusale

Diqqətin gərginliyi müəyyən xarici ifadələrə malik olur. Gərgin diqqət zamanı orqanizm müəyyən uyğunlaşma vəziyyəti alır. Bir cismi daha yaxşı qavramaq üçün biz nəzərlərimizi ona səylə yönəldir, diqqətlə baxırıq. Diqqət daxili fikir və düşüncələrimizə yönəlmişsə, nəzərlər bir nöqtəyə zillənir, donmuş vəziyyət alınır, ətrafda baş verən hadisələr adamı cəlb etmir. Bu, bədənin uyğunlaşma hərəkətlərində öz əksini tapır.

Gərgin diqqət zamanı tənəffüsdə də dəyişiklik olur. Bu vaxt nəfəsalma müddəti qısalır, nəfəsvermə isə uzanır. Qısa müddətli və çox gərgin diqqət zamanı biz “nəfəs çəkmədən” baxır və ya dinləyirik.

Gərgin diqqət zamanı artıq hərəkətlər dayandırılır, tam sakitlik halı yaradılır. Diqqətin həmin xarici ifadələri onun mexanizmi və ya fizioloji əsasları ilə əlaqədardır. Deməli, insanın diqqəti onun fəaliyyətinin strukturu (quruluşu) ilə təyin edilir, həmin fəaliyyətin gedişini əks etdirir və ona nəzarət mexanizmi kimi xidmət edir. Bu cəhətlər onu mürəkkəb idrak prosesi olan hafizə ilə daha da yaxınlaşdırır.

Diqqət şüurumuzun müəyyən obyekt üzərinə yönəlməsindən və mərkəzləşməsindən ibarət olan psixi prosesdir. Bu tərifdən çıxış edərək diqqətin aşağıdakı funksiyalarını fərqləndirə bilərik:

İnsana çoxlu sayda qıcıqlandırıcılar təsir edir. Lakin o, onlardan ən vacib olanını seçir, digərlərini kənar edir. Bu diqqətin seçmə funksiyasıdır. İnsan ətraf mühütlə müəyyən münasibətdə olur. Bu baxımdan o bir tərəfdən o, ətrafdakı cisim və hadisələrin təsirinə məruz qalır. Digər tərəfdən isə ona təsir edən cisim və hadisələrə məqsəduyğun şəkildə təsir edir, onları öz tələb və ehtiyaclarına uyğun dəyişdirir. İnsana arası kəsilmədən təsir edən çoxlu cisim və hadisələr hamısı birdən və eyni dərəcədə aydınlıqla əks olunmur, onlardan bəziləri aydın digərləri isə dumanlı şəkildə dərk olunur. Bu baxımdan diqqət həmişə psixi fəaliyyətin xüsusi şəkildə təşkil olunması ilə əlaqədardır. Psixi fəaliyyət bir cisim və hadisə üzərinə yönəlir və həmin obyekt diqqətin obyektinə çevrilir. Diqqət obyektini qalan obyektlərdən seçilir, daha aydın, daha aşkar şəkildə dərk olunur. Bu isə diqqətin seçici funksiyası ilə bağlıdır.

19.05.2014 elmler vusale

Diqqətin müəyyən obyekt üzərində saxlanması funksiyası. Bu zaman insan qarşıya qoyduğu məqsədə müvafiq olaraq şüurunu müəyyən obyekt üzərində saxlayır. Diqqətin bu funksiyası insanın bütün fəaliyyət sahəsində mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Məsələn dəzgahda işləyən fəhlə diqqətini fəaliyyət göstərdiyi obyekt üzərində səmərəli şəkildə saxlasa onun fəaliyyətinin nəticəsində bir o qədər uğurlu olacaq. Dərsdə diqqətini tədris materialının üzərində saxlamağı bacaran şagird materialı aydın surətdə qavrayır onu tez və aydın dərk edir, tez və düzgün fikirləşir. Böyük rus psixoloqu K.D Uşinski təlim işində şagirdin diqqətli olmasının böyük rolunu göstərərək yazır: “Diqqət ruhumuzun elə bir yeganə qarışığıdır ki, şüurumuzda olan hər bir şey mütləq buradan keçir: deməli təlimin heç bir kəlməsi bu qapıdan keçmədən uşağın ruhuna daxil ola bilməz. Aydın məsələdir ki, uşağı bu qapını açıq saxlamaya alışdırmaq, birinci dərəcəli əhəmiyyətli bir işdir, təlimin bütün müəffəqiyyəti buna nail olmaq üzərində qurulur. Məhz buna görə də bütün şagirdlərin diqqətini cəlb etmək müəllimin ustalığını göstərən məhəg daşı sayılır.

Diqqətin nəzarət və tənzimləmə funksiyası. Bu zaman diqqət insan fəaliyyətini tənzimləmə funksiyasını həyata keçirir. İnsanın fəaliyyətinin uğurlu olması ən çox onun hər hansı bir obyekt bə ya predmet üzərində nəzarəti necə həyata keçirməsindən aslıdır. Bu baxımdan diqqətin bu funksiyası mühüm əhəmiyyət daşıyır. Bir anlıq təsəvvür edək ki, bizim diqqətimiz bizim fəaliyyətimizə nəzarət edə bilmir. O zaman istənilən fəaliyyət yarımçıq qalacaqdır.

Şəxsiyyəti xarakterizə edərkən psixoloqlar diqqətin 3 tipini fərqləndirirlər.

1.Diqqətlilik.

2.Diqqətsizlik.

3.Dalğınlıq.

Diqqətlilik əsasən diqqətin növləri ilə əlaqədə özünü biruzə verir. İxtiyari və qeyri ixtiyari diqqətə malik olan iradəli, məqsəd yönü insan ona lazım olan predmeti aydın dərk edir və onu şüur oblastına çıxarda bilir. Bu halda diqqətin ayrı-ayrı çatışmayan keyfiyyətləri (ləng keçirilmə, zəif paylanma) kompensasiya

19.05.2014 elmler vusale

olunur. Cəmiyyətdə mühüm keyfiyyət kimi diqqətlilik xarakterin əlaməti kimi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Başqa insanların qaygılarını, ehtiyaclarını daima diqqətlə ynaşmaq hər bir insanın ən mühüm xüsusiyyəti olmalıdır. Bu tələb eyni zamanda hər bir müəllimə aiddir. Bu baxımdan hər bir uşağın həyatı və inkişafı müəllimdən xüsusi diqqət tələb edir.

Diqqətsizlik predmetə, obyektə diqqətin yönəldilə bilməməsi ilə bağlıdır. Bu zaman insan öz mühakimələri üzərində nəzarəti həyata keçirməkdə çətinlik çəkir, başqaların daxili yaşantılarına diqqət yetirə bilmir. İnsan diqqətsizliyinin əsasında ixtiyari diqqətdə mövcud olan çatışmamazlıqlar, dəqiqliyin olmaması, insanların taleyi ilə maraqlanmamq dayanır. Həm diqqətlilik, həm də diqqətsizlik insanda seçici formada təzahür edə bilər. Bir sahədə diqqətli olan insan digər sahədə diqqətsiz ola bilər. Diqqətlilik və diqqətsizlik insanın fikri fəaliyyətində ifadə olunan daxili diqqətini ixtiyari formada tənzim edə bilməməsindən yaranır. Aydın ki, bu zaman diqqət fikirlərin və onun nəticəsinin məntiqi gedişini müəyyən edən şərt kimi çıxış edir.

İnsanda qeyri ixtiyari diqqətin üstünlük təşkil etməsi göstərir ki, onun diqqəti xarici obyektlərin təsiri altındadır. Şəxsiyyətin diqqətinin bu tipini çox vaxt dalğınlıq kimi də xarakterixə olunur. Dalğınlığın səbəbi kimi çox vaxt hər hansı bir obyektə həddən artıq konsentrasiya olmaq nəticəsində yarana bilər. Bu halda insan öz diqqətini kifayət qədər paylaya bilmir ətrafında baş verən hadisələrə biganə münasibət bəsləyir. Onların ətrafındakı insanlara elə gəlir ki, bu cür insanlar dalğındılar.

FƏSİL II. TƏLİM FƏALİYYƏTİNDƏ DIQQƏTİN XÜSUSİYYƏTLƏRİ

2.1 Diqqətin xüsusiyyətlərinin və növlərinin səciyyəsi

19.05.2014 elmler vusale

Gündəlik həyatda insana yüzlərcə qıcıqlayıcı təsir edir.Lakin insan onların hamısını əks etdirmir,ən vaciblərini seçib ayırır.Diqqətin mahiyyəti hər şeydən əvvəl, əhəmiyyətli, yəni tələbatlarla bağlı mövcud fəaliyyətə uyğun gələn təsirləri seçmək,digər ikinci dərəcəli kənar təsirlərə isə əhəmiyyət verməməkdə təzahür edir.Yalnız insan diqqətini düzgün qiymətləndirdikdə onun yaxşı keyfiyyətlərindən istifadə edə bilər.Diqqətin müxtəlif xüsusiyyətləri vardır:

1. Diqqətin keçirilməsi — zamanı şüur bu obyektə və ya bir fəaliyyətə yönəlir.Başqa sözlə, yalnız bir obyektə yönəlmiş diqqət mərkəzləşmiş diqqət hesab olunur.Məsələn; televizora baxanda, şəkil çəkəndə diqqətimiz müvafiq iş üzərində mərkəzləşmiş olur.

2. Diqqətin həcmi — eyni vaxtda dərk olunan obyektlərin miqdarı ilə müəyyən edilir.Məsələn; eyni vaxt içərisində təsir edən on obyektədən beşi qavranılırsa, deməli, diqqətin həcmi beş obyektə bərabərdir.Həmin cisimlərin eyni anda əks etdirilməsi çox vacibdir.Çünki adətən bizim diqqətimiz çox sürətlə bir obyektədən digərinə keçir.Diqqətin həcmi həm də obyektlərin düzülüşündən, formasından, formasından, rəngindən, böyüklüyündən və s.-dən asılıdır.

3. Diqqətin paylanması — eyni vaxtda iki və daha artıq işləri yerinə yetirmək bacarığı ilə xarakterizə olunur.Bu zaman icra edilən işlər hamısı eyni dərəcədə aydın dərk edilmir.Diqqətin paylanması bir sıra sənət sahələrində çox vacibdir.Onun şərti odur ki, icra olunan işlərdən heç olmasa biri vərmiş halına keçsin.

4. Diqqətin davamlılığı — onun ümumi bir məqsədə tabe olan obyektlər üzərində uzun müddət və fasiləsiz olaraq saxlanılmasında ifadə olunur.Şagird misal həll edərkən onun diqqəti dərsləyə, aradakı misallara yönəlibsə,deməli, diqqəti davamlıdır.Diqqətin davamlılığı obyektlərin rəngarəngliyindən, zənginliyindən asılıdır.

5. Diqqətin keçirilməsi — onun şüurlu surətdə bir obyektədən digər obyektə , bir fəaliyyətdən digər fəaliyyətə yönəldilməsidir.Bu fəaliyyət ümumi istiqamətin dəyişməsi ilə əlaqədardır.Müasir dövrdə mürəkkəb maşınların idarə olunması üçün diqqətin keçirilməsi böyük əhəmiyyət kəsb edir.

19.05.2014 elmler vusale

Diqqətin gərginliyi müəyyən xarici ifadələrə malik olur. Bir cismi daha yaxşı qavramaq üçün biz nəzərimizi ona daha səylə yönəldir, diqqətlə baxırıq. Diqqət daxili fikir və düşüncələrimizə yönəlmişsə, nəzərlər bir nöqtəyə zillənir, donmuş vəziyyət alınır, ətrafda baş verən hadisələr adamı cəlb etmir. Gərgin diqqət zamanı tənəffüsdə də dəyişiklik olur. Bu vaxt nəfəs alma müddəti qısalır, nəfəs vermə isə uzanır. Artıq hərəkətlər dayandırılır, tam sakitlik halı yaradılır.

Fəaliyyətin məqsədindən və diqqətin ixtiyari surətdə tənzim edilmə səviyyəsindən asılı olaraq diqqətin ixtiyari və qeyri-ixtiyari növləri fərqləndirilir.

Qabaqcadan qarşıya qoyulmuş məqsədlə heç bir xüsusi niyyətlə bağlı olmayan və iradi cəhd tələb etməyən diqqətə qeyri-ixtiyari diqqət deyilir. Yəni, qeyri-ixtiyari diqqət insanın qarşısındakı məqsədlə bilavasitə bağlı olmur. Məsələn; dərs zamanı sinif qapısı açılarkən şagirdlər dərhal dönüb baxırlar. Bu zaman içəri girən adam onların diqqətini özünə cəlb edir.

Qeyri-ixtiyari diqqət cisim və hadisələrin bilavasitə təsirindən asılı olsa da onu heç də ətrafda baş verən hər hadisə, hər qıcıqlandırıcı əmələ gətirmir. Qeyri-ixtiyari diqqətin əmələ gəlməsi üçün təsir edən qıcıqlandırıcılar bir sıra xüsusiyyətlərə malik olmalıdır.

a) qıcıqlandırıcının qüvvəsi və gözlənilmədən təsiri: qüvvətli səs, güclü işıq, kəskin iy diqqəti cəlb edir.

b) qıcıqlandırıcının yeniliyi, qeyri-adiliyi, kontrastlığı: yeni əyani vəsait, sinifdə yeni şagirdin olması və s. qeyri-ixtiyari surətdə diqqəti cəlb edir.

c) obyektin hərəkətdə olması: məlumdur ki, hərəkətsiz cisimlər adətən diqqəti ya cəlb etmir, ya da ancaq xüsusi məqsəd olduqda diqqəti həmin obyektin üzərinə yönəldirik. Lakin hərəkətin başlanması və ya kəsilməsi də diqqəti həmin obyektə cəlb edir. Müəllim şagirdin diqqətini nəinki səsini qaldırmaqla, həm də izahatını dayandırmaqla da cəlb edə bilər.

2.2 Diqqətin fizioloji xüsusiyyətləri

Psixi hadisənin əsasında sinir prosesləri durur. Onlar bunu qıcıqlayıcının xarakteri ilə izah

19.05.2014 elmler vusale

etmişlər. Geştalt psixoloqlar diqqətin həcmi qavrayışa əsasən müəyyən etmişlər. Bu psixoloqların fikrincə, diqqətin necə cərəyan etdiyini aydınlaşdırmaq üçün qavrayışın qanunlarını bilmək lazımdır. İkinci qrup psixoloqların fikrincə, diqqətin istiqaməti bütünlüklə tələbat və emosiyalarla təyin olunur: ona görə də Amerikanın biheviyrist psixoloqları, diqqəti psixi proseslərin xüsusi kateqoriyası kimi ayırmağı lazım bilməmişlər. Üçüncü qrup psixoloqlar "diqqətin motor nəzəriyyəsi" deyilən mövqedə dururlar. Onlar diqqətin mexanizmini, əzələ qüvvəsi siqnalları ilə bağlayırlar.

Göründüyü kimi bu nəzəriyyələrin hər biri diqqətin mexanizmində bir cəhəti əsas götürür, onun fizioloji mexanizmini isə izah edə bilmir. Burada diqqət yetirilməli məsələ, sinir hüceyrələrinin vəziyyəti ilə əlaqədardır. Çünki, əgər qıcıqlayıcının təsiri vasitəsilə sinir hüceyrələri fəaliyyət halına gəlsə, bu artıq oyanma deməkdir; əksinə əgər sinir hüceyrələri müvəqqəti olaraq öz fəaliyyətini dayandırarsa, bu, ləngimədir. Bu, iki sinir prosesi, İ.P. Pavlovun müəyyən etdiyi kimi, üç əsas qanuna: oyanma və ləngimənin yayılması, cəmləşməsi və qarşılıqlı induksiya qanununa tabedir. Bu qanuna görə beynin bir sahəsində əmələ gələn oyanma başqa sahədə ləngiməyə səbəb olur, və ya əksinə qabıqın digər sahəsində yaranan ləngimə başqa sahələrdə oyanmanın baş verməsinə səbəb olur. Deməli, müəyyən an ərzində beyin qabığında oyanma üçün, optimal sahə olur. P. Pavlov ən çox oyanıqlığa malik olan bu sahələri optimal oyanıqlıq sahəsi adlandırmışdır. Məlumdur ki, insana istər xaricdən, istərsə də daxildən təsir edən qıcıqlandırıcılar içərisində nasanlıqla oyanma əmələ gətirərək, həmin sahəyə təsir edənlər vardır. Daha aydın əks olunan həmin qıcıqlayıcıyı Pavlov beyin qabığının yaradıcı şöbəsi adlandırmışdır. Diqqətin fizioloji mexanizmi şöbənin fəaliyyəti ilə bağlıdır. Beyin mexanizminin fizioloji fəaliyyətinin öyrənilməsində A.A. Uxtomskinin tədqiqatları da çox maraqlıdır. Uxtomski beyin fəaliyyətində dominant (üstünlük təşkil edən) oyanma sahəsi haqqında təlim yaratmışdır. Dominant oyanma sahəsi optimal oyanma sahəsindən özünün yüksək davamlılığı ilə fərqlənir. Belə dominant sahəsi yeni əmələ gələn

19.05.2014 elmler vusale

oyanma ocaqlarını ləngidir və onların hesabına güclənə bilər. İstər dominant, istərsə də optiml oyanıqlıq haqqında İ.P.Pavlov və A.A.Uxtomski diqqətin ixtiyari növünün mexanizmini aydınlaşdırmağa imkan vermir. Burada insan öz qarşısına şüurlu məqsəd qoyduğuna görə, fəaliyyətdə daimi olaraq dəqiqləşmə əmələ gəlir. Diqqətin fizioloji mexanizmi mürəkkəb prosesdir. Müasir dövrdə mexanizm sinir sisteminin müxtəlif səviyyələrində yerləşmiş süzgəc kimi başa düşülür, orqanizm özünə lazım olan qıcıqlayıcıları seçib götürür, qalanlarını isə uzaqlaşdırır. Bu sistem beyin sütununda və beynin qabıqaltı sahələrində yerləşən şaxəli törəmənin-yəni retikulyar formasiyanın fəaliyyətilə əlaqələndirilir. Diqqət üçün xarakterik olan bu fizioloji mexanizm, öz mürəkkəblik səviyyəsinə görə, hafizə proseslərinə də aid edilə bilər. Belə ki, müasir dövrdə hafizənin psixoloji, fizioloji biokimyəvi nəzəriyyələri mövcuddur.

2.2 Diqqətin inkişafında yaş xüsusiyyətlərinin rolu

Uşaqda ixtiyari diqqətin əmələ gəlməsi özünü bir qədər sonrakı mərhələdə göstərir. Bu baxımdan 1 yaşın sonu 2 yaşın əvvəllərində ixtiyari diqqətin formalaşmasının ilkin əlamətləri özünü göstərməyə başlayır. Uşaq öz diqqətini göstərilən obyekt üzərində saxlamağı bacarır, onu başqalarından ayırır, yaxud o yoxdursa onu axtarır. Bu dövrdə böyüklərin nitqi vasitəsilə istiqamətlənən uşağın diqqəti çox qeyri sabitdir. Bu dövrdə böyüklər tərəfindən uşaqda yaradılmış bələdləşmə reaksiyası çox tez öz yerini uşağın gördüyü yeni və maraqlı obyektə əvəz oluna bilər. yaş dövründə olan uşağa deyilsə ki, ondan bir qədər kənar olma hər hansı bir obyektə biz versin. Bu halda uşağın nəzərləri həmin obyektə yönəlsədə, tezliklə bu proses zəifləyəcək və yaxında olan predmetlərə yönələcək və uşaq öz əlini göstərilən predmetə deyil, ona yaxın olan cisimə uzadacaq.

Yalnız 2 yaşın ortalarına doğru uşağı diqqətinin seçiciliyinə yönəlmiş böyüklərin sözlü təlimatının yerinə yetirilməsi sabit xarakter alır. Lakin bu böyüklər tərəfindən möhkəmləndirilməsə davamlı olmayacaq. Məsələn böyüklər tərəfindən qısa müddətə nitqli təlimat ləngidilsə (15-30 saniyə) o, özünün istiqamət

19.05.2014 elmler vusale

verən təsirini itirəcək və uşaq onun diqqətini qeyri ixtiyari cəlb edən obyektlərə yönəldəcək. Bu cür dəyişikliyə nitqli təlimat verən zaman digər yollarda nail olmaq mümkündür. Məsələn biz qarşısında fincan və stəkan olan uşağa bir neçə dəfə ardıcılıqla desək ki, fincanı ver, onu möhkəmləndirəndən sonra isə həmin tərzdə stəkanı ver desək, uşaq bizim onda yaratdığımız stereotipə tabe olaraq yenə də fincanı götürməkdə davam edəcək. Yəni öz əvvəlki hərəkətlərini təkrarlayacaq.

Uşağın diqqətinin təşkili ancaq 2-ci yaşın ortalarında böyüklərin təlimatı ilə dahada möhkəmlənə bilər. Yalnız həmin mərhələ də o, asanlıqla özünün nəzarət vəzifəsini itirir. Bu yaşda olan uşaq əgər qəpiyi onun gözünün qarşısında fincanın altına qoyublarsa, “qəpiyi ver”, “qəpik fincanın altındadır” təlimatlarını çətinlik çəkmədən yerinə yetirir. Ancaq qəpiyi uşaq görmədən hər hansı bir obyektin altında gizlədiblərsə refleksin yaranmasına görə təlimatın istiqamət verən funksiyası asanlıqla pozulur və uşaq qarşısında duran əşyalara can atır, ona verilən nitqli təlimata fikir vermir. Uşağa erkən yaşlarından bu cür təlimatların verilməsi o zaman lazımi nəticələr verə bilər ki, həmin təlimatlar bilavastə uşaqların tərbiyə edilməsi ilə üst-üstə düşsün.

1,5-2 yaşlı uşağın əlinə rezin top versək və desək ki, onu əlində sıx o, bizim nitqli təlimatımıza əməl edəcək. Nitqli əmrlə edilən hərəkətlər davam edəcək. Lakin bir qədər sonra ona təlimat verilsə ki, daha topu sıxma o, həmin hərəkəti dayandıramayacaq.

Nitqli təlimat uşağı hərəkət etməyə vadar edir. Ancaq onun hərəkətlərini dayandıra bilmir və hərəkətlər davam edir, onun təsiri olmadan yerinə yetirilir.

İşıq yananda topu əlində sıx təlimatını almış 2 yaşlı uşağın davranışına diqqət yetirsək rahatlıqla görə bilərik ki, o uşaqda təşkiledici təsirə malik deyil. Bu təlimatın hər bir hissəsini qəbul edən uşaq qeyri ixtiyari hərəkəverici reaksiya verir və “ışığı yandı” kəlməsini eşidən kimi o işığı axtarmağa başlayır, “sən topu sıxmalısən” kəlməsini eşidən kimi onu sıxmağa başlayır. Beləliklə aydın olur ki, 2-2,5 yaşlı uşaqda sadə nitqli təlimatla uşağın diqqətini müəyyən obyekt üzərinə

19.05.2014 elmler vusale

yönəldə biliriksə, mürəkb nitqli təlimat zamanı hansı ki, uşaqdan onun hissələri arasında sintez yaratmaq tələb olunur onlardan təşkiledici təsir yaradıla bilmir.

Ancaq bir məsələni də qeyd etmək lazımdır ki, uşağın yaşı artdıqca (3 yaş) böyüklər tərəfindən verilmiş mürəkkəb nitqli təlimat uşağın öz nitqi vasitəsilə tamamlanır və onun davamlı diqqətini istiqamətləndirən amil rolunda çıxış edir. Bu isə bir daha onu göstərir ki, uşağın diqqətinin istiqamətlənməsi onun öz aktiv fəaliyyəti nəticəsində əmələ gəlir. Ona görə də öz davamlı diqqətini təşkil etmək üçün uşaq təkcə böyük insanların nitqli təlimatını dinləməkdən başqa özü praktik olaraq lazımi elementləri seçməlidir və praktik fəaliyyətində möhkəmləndirməlidir. Bu fakt bir çox psixoloqlar tərəfindən xüsusi qeyd edilmişdir.

A.Q. Ruyevskaya öz təcrübələrində məktəbəqədər yaşlı uşaqlara nitqli təlimat vermişdir. Təlimata görə üçbucaq olanda uşaqlar hərəkət etməli, düzbucaq olan zaman isə hərəkət etməməlidir. Bu məsələni dərk etmiş uşaq əvvəl çox səhv edirdi. Lakin sonradan uşaqlarda həmin fiqurlara qarşı adaptasiya yaranandan sonra onlar təlimata uyğun hərəkət etməyə başladılar. Növbəti mərhələdə yenə uşaqlardan iki zəmliyyət yerinə yetirmək tələb olunurdu. Bu təcrübələrdən sonra aydın oldu ki, nitqli təlimat uşaqlarda ixtiyari diqqətin inkişafına səbəb olur.

Uşaqlarda qeyri ixtiyari diqqətin inkişafı problemi ilə bağlı L.S.Vıqotskinin və A.N. Leontyevin apardığı tədqiqatlarda diqqəti cəlb edir. L.S.Vıqotskinin təcrübələrində bir neçə uşağın gözü qarşısında bankada bir neçə qoz gizlədilir və bahaların üzərinə boz kağız parçaları yapışdırılır. Boz kağız işarə rolunu oynayır və uşağın diqqətini istiqamətləndirir. Daha böyük uşaqlarda istiqamətləndirici jest sözlə əvəz olunurdu və uşaq özü işarələrdən istifadə edirdi. Anoloji faktları A.N. Leontyevdə müşahidə etmişdir.

Diqqətin inkişaf tarixinin L.S.Vıqotski özünün yaratdığı mədəni-tarixi kosnepsiyası çərçivəsində üzləşməyə çatmışdır. O yazırdı ki, uşaq diqqəti tarixi onun davranışının mütəşəkkil inkişafının tarixidir. Onun fikrinə əsasən, diqqətin

19.05.2014 elmler vusale

genetik cəhətdən izah edilməsinin sirini uşağın daxilində deyil, onun şəxsiyyətindən kənarında axtarmaq lazımdır.

Ixtiyari diqqət aşağıda göstərilən kimi yaranır: uşağın əhatəsində olan insanlar «müəyyən stimullar və vasitələrlə uşağın diqqətini yönəltməyə, onun diqqətini idarə etməyə, onu öz ixtiyarına tabe etməyə başlayırlar və bu yolla uşağı elə vasitələrlə tanış edirlər ki, onların köməyi ilə sonralar o öz diqqətinə yiyələnə bilər. «Diqqətin mədəni inkişafı ondan ibarətdir ki, böyüklərin köməyi ilə uşaq bir sıra süni stimullar vasitələrlə (işarələrə) yiyələnir. Bu işarələr vasitəsilə gələcəkdə o öz diqqət və davranışını istiqamətləndirir. L.S.Vıqotskinin ideyalarına əsaslanan A.N.Leontyev diqqətin yaşa görə inkişafı prosesini təqdim etmişdir. Sxemdən görünür ki, uşaq böyükdürsə, onun diqqəti yaxşılaşır. Bununla belə xaricdən vasitələnən diqqət ümumi diqqətdən daha tez inkişaf edir. Məktəb yaşlı uşaqların inkişafında əsaslı dönüş baş verir. Bu dönüş ondan ibarətdir ki, ilk öncə xaricdən vasitələnən diqqət tədricən daxilə vasitələnən diqqətə çevrilir və sonralar zaman ötdükcə diqqətin bu forması digər formalarla müqayisədə əsas (birinci) yeri tutur.

Məktəbəqədər yaş dövründən başlayaraq iradi və qeyri-iradi diqqət arasındakı fərq artmağa başlayır, məktəb yaşlı uşaqlarda bu fərq maksimal nöqtəsinə çatır, sonralar isə yerindən bərabərləşməyə doğru dəyişiklik baş verir.

L.S.Vıqotski yazır ki, uşaq həyata gəldiyi ilk günlərdən onun diqqəti ikili stimullar şəraitində inkişaf edir. Uşağı əhatə edən əşyalar stimulların birinci qrupunu təşkil edir. Bu əşyalar öz qeyri-adi, rəngarəng xüsusiyyətləri ilə uşağın diqqətini cəlb edirlər. Digər tərəfdən böyüklərin nitqi, onların tələffüz etdiyi sözlər stimullar-göstərişlər rolunda çıxış edirlər. Onlar uşağın qeyri-iradi diqqətinə istiqamət verir. Beləliklə, ömrünün ilk illərindən uşağın diqqəti daha çox sözlərdən stimullar vasitəsilə istiqamətlənmiş olur.

Tədricən fəal nitqə yiyələnməklə bərabər uşaq öz diqqətini idarə etməyə başlayır. Bu proses əvvəl uşağı əhatə edən insanlara qarşı yönəlir, sonra isə uşağın öz diqqətini də əhatə edir.

19.05.2014 elmler vusale

L.S.Vıqotskiyə görə diqqətin mədəni inkişafının ümumi ardıcılığı belədir: «Əvvəl insanlar uşağa qarşı hərəkət edirlər, sonra uşaq öz ətrafdakılarla qarşılıqlı əlaqəyə girir, nəhayət o başqalarına təsir göstərməyə başlayır.... Əvvəl böyüklər onun diqqətini sözlər vasitəsilə onu əhatə edən əşyalara yönəldir və beləliklə də sözlərdən qüdrətli göstərişlər – stimullar yaradır; sonralar uşaq özü bu göstərişlə fəal rol göynəməyə başlayır və özü də söz və səslərdən göstəriş vasitəsi kimi istifadə etməyə, yəni bu yolla böyüklərin diqqətini onu maraqlandıran şeylərə cəlb etməyə başlayır».

Böyüyün uşağa müraciət edərək işlətdiyi söz ilk öncə uşaq üçün əşyanın bu və ya digər əlamətlərini bir-birindən ayıran, onun diqqətini bu əlamətlərə yönəldən göstərici şəklində meydana gəlir. Təlim prosesində söz tədricən abstrakt münasibətlərin göstərilməsinə xidmət edir və abstrakt anlayışların yaranmasına gətirib çıxarır. L.Vıqotski belə hesab edirdi ki, diqqətin cəlb edilməsi vasitəsi və təsəvvürləri yaratmaq məqsədilə göstərişlər kimi sözlərdən istifadə edilməsi pedaqogika üçün mühim əhəmiyyət kəsb edir, çünki sözlər vasitəsilə uşaq insanlararası ünsiyyət mühitinə daxil olur, burada isə onun şəzsiyyətinin inkişafı üçün böyük imkanlar açılır.

Əvvəl-əvvəl böyüklərin nitqi ilə istiqamətləndirilən iradi diqqət prosesləri uşaq üçün özünütənzimləmə proseslərindən çox xarici intizam prosesləri kimi görünür. Lakin tədricən diqqətə yiyələnməyə məqsədilə həmin vasitədən özünə qarşı istifadə etdikcə, uşaq davranışda özünüidarəetməyə, yəni iradi diqqətə keçir.

NƏTİCƏ

Beləliklə, bu kurs işində belə nəticəyə gəlmək olar ki, diqqətin insanın həyat və fəaliyyətində rolu əvəzolunmazdır. Diqqət olmadan insan nə duya, nə qavraya, nə fikirləşə, nə də hər hansı bir işi, hərəkəti yerinə yetirə bilməzdi. Təlim prosesində diqqətin oynadığı rol xüsusilə böyükdür.

19.05.2014 elmler vusale

Tədqiqat zamanı biz Diqqətin həcmi qavranılan cisim və hadisələrin bir-biri ilə nə qədər sıx əlaqədar olması haqqında bilgi əldə etdik. Cisim və hadisələr bir birləri ilə nə qədər sıx əlaqədə olarsa diqqətin həcmi də bir o qədər böyük olar.

Bu kurs işində biz tanınmış şəxsiyyətlərin fikirləri və diqqət haqqında olan mövzularından bəhs etdik və çox maraqlı biliklər əldə etdik. Bu fikirlərdən də belə nəticəyə gəldik ki, qarşılaşdığımız hər bir yeni cisim və ya hadisə, yenilik bizi maraqlandırır, onunla tanış olmağa, bələdləşməyə sövq edir. Ona görə də diqqətimizi özünə cəlb edir.

Diqqətin fizioloji əsaslarını başa düşməyə İ.P.Pavlovun kəşf etdiyi «optimal oyanma ocağı» haqqında təlim də xüsusi rol oynadığını; bu təlimə görə baş beyin yarımkürələrində hər an oyanma üçün optimal şəraitin olması ilə xarakterizə olunan yüksək oyanma ocağı mövcud olduğunu. Sinir proseslərinin induksiyası qanununa görə isə beynin bir sahəsində yaranan oyanma prosesləri baş beynin digər sahələrində ləngimə yaradır və əksinə. Diqqətimiz məhz həmin oyanma sahəsilə bağlı olduğunu müşahidə etdik.

Başqa sözlə qavranılan obyekt daima yeni məzmun kəsb edərsə bu diqqətin davamlı olmasına gətirib çıxarır. Bundan başqa diqqətin bir sıra şərtlərdən, məsələn, materialın çətinlik dərəcəsi, onun anlaşılılığından, subyektin ona münasibətindən, insanın yaşından və şəxsiyyətin bir çox fərdi keyfiyyətlərindən asılıdır.

Sonda bunu qeyd etmək istərdim ki, insanın davranış nümunələrini, norma və dəyərləri, mövcud cəmiyyətdə onun uğurlu fəaliyyəti üçün zəruri olanları mənimsəməsində diqqətin çox böyük rolu var.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT

1. Ə.S.Bayramov, Ə.Ə.Əlizadə. Psixologiya. Ali məktəblər üçün dərslik. Bakı, "Maarif". 1989.. 244-248.

19.05.2014 elmler vusale

2. Ə.S.Bavramov. Ə.Ə.Əizadə. Psixologiya. Aliməktəblər üçün dərslik Bakı. "Maarif", 1989.. 246. Həmzəyev M.Ə. Psixologiya. Bakı: 2005
3. İsmayılov N. V. Tibbi psixologiya və psixoterapiya Bakı: 2009
4. Немов Р.С . Психология. М: 2001
5. Маклаков С.Я. Общая психология. М: 2006